

После изласка из штампе књиге ПРВА ШУМАДИЈСКА БРИГАДА, секција Друге шумадијске (21. српске) ударне бригаде предложила ми је 1978. године да пишем ову монографију. До тада сам истражио период НОБ у Шумадији који је претходио настанку Друге шумадијске бригаде па ми је изгледало природно да наставим истраживање, а иницијатива секције бригаде била је гаранција добре сарадње те сам предлог са задовољством прихватио.

Истраживања сам наставио на основу наших и непријатељевих докумената у Војноисторијском архиву СР Србије и Архиву за историју радничког покрета Југославије користећи и објављене студије и друге радове. Сећањима учесника допуњавао сам, објашњавао и реконструисао догађаје наведене у документима.

У непријатељским документима, тенденциозним и политички обојеним, највредније је било време и место одигравања догађаја и називи непријатељских јединица које су у њима учествовале. Наших докумената мало је сачувано. Писана су кратко, парцијално и често шифровано што је стварало тешкоће у њиховом потпуном разумевању. Велики број директива, наређења и извештаја војних старешина и штабова, руководилаца и руководства КПЈ није писан већ је усмено преношен. Много написаних докумената је уништено да не би пало непријатељу у руке. Део докумената је непријатељ запленио и уништио, а нека су пропала у рату.

За четири године истраживања и писања монографије рукопис је прочитало око 35 бораца бригаде и политичких радника са подручја Шумадије. Још толико их је консултовано о појединим догађајима. Тако су основни спорни проблеми решавани у току писања рукописа, а неки су, вероватно, остали спорни и после тога. Коришћењем расположивих докумената и сећања учесника, често противречних, истрајним и стрпљивим радом трудио сам се да што објективније и верније прикажем услове настанка, време, услове и резултате дејства ове бригаде и утицаја на развој НОП-а у једном изузетно важном, тешком и сложеном периоду на веома важном подручју за обе ратујуће стране у Шумадији. Можда нисам дошао до свих докумената и учесника који верније о нечему могу посведочити па сва сложеност, тежина борбе и жртве нису потпуно при-

казани. Зато је нереално очекивати да монографије Прве и Друге шумедијске бригаде пруже све и потпуне одговоре. Њихова вредност биће највећа ако буду подстакле шира и потпунија истраживања и мотивисале нове ауторе да наставе истраживања и бележе сећања учесника са циљем да се употпуни објективна истина и са више страна осветли НОП у Шумедији.

Монографију ДРУГА ШУМАДИЈСКА БРИГАДА писао сам обогаћен искуством писања Прве шумедијске бригаде и сазнањем да је она наишла на добар пријем код бораца и читалаца. То ми је било признање, али и обавеза да традицију наставим. Колико ми је искуство у раду користило толико ми је сложенија војно-политичка ситуација у свету и земљи, посебно у Србији и Шумедији, њен бржи развој и заоштреност односа ратујућих страна, која је у коначном обрачуну довела до ослобођења Шумедије. отежавала истраживање и закључивање. Ипак, овом монографијом чини се корак даље у изучавању места и значаја НОП Шумедије у Србији и Југославији и износе се неке особености и богатство облика борбе, тежине којом је она вођена и цене којом је слобода плаћена.

Развој војно-политичких догађаја у периоду постојања и дејства Друге шумедијске бригаде био је противуречан и сложен. Објашњења треба тражити у историјским коренима и вредностима српског народа, његовим патриотским, слободарским и демократским опредељењима током читавог постојања, социјалној структури, класним и политичким односима и националном менталитету. Млади Србије су 1941. под вођством КПЈ наставили традицију својих славних предака и борили се како су их они учили за најпрогресивније идеје свога времена. Тако су славну историју свога народа учинили још славнијом.

Многи странци, па и неки Срби, неке догађаје не могу да разумеју у историји српског народа, јер ти догађаји гледано површно и једнострано не уклапају се у историјске законитости. Тако на пример устанак је најтеже поново подићи на подручју где га је непријатељ пре тога угушио. У Србији и Шумедији то правило као да не важи. После разбијања слободне територије народноослободилачка борба је настављена упркос невиђеном терору и жртвама у Крагујевцу, Краљеву, Јајинцима и другим стратиштима, а у 1944. години народ је попут ерупције вулкана наставио да се бори. Четнички командант Дража Михаиловић, тврдећи да иза њега стоје краљ, емигрантска влада и Савезници и да контролише Србију и Шумедију, наредио је 1. септембра 1944. године општу мобилизацију у Србији и Шумедији. Одазвао му се мали број присталица. Око 15 дана касније почело је ослобађање Шумедије. Тада је за неколико дана у десет дивизија НОВЈ добровољно ступило око 80.000 бораца. Само народ који је научен да се бори за слободу могао је у четворогодишњој окупацији издржати нечувен терор и прогоне, масовне одмазде, стрељања, једино примењена у Србији по квоти 100 Срба за једног убијеног Немца, да се непрекидно бори, да у борби ствара своје НОП одреде и бригаде, да стрпљиво уз највеће жртве дочека своје време и снагом ерупције вул-

кана сручи се на непријатеља. Све то је учињено упркос постојања великог броја издајника који су јавно и тајно служили непријатеља. Први корак српског народа ка слободи био је ликвидирање издајника. Те и друге законитости и противречности тешко је било схватити, разумети и објаснити.

Ова монографија не даје опште историјске законитости. Њен циљ је да се уклопи у опште законитости и у њима верно прикаже Другу шумадијску бригаду и оно што је непосредно за њу везано. Као таква она ће, надам се, послужити и историчарима за утврђивање општих историјских законитости у борби за слободу народа Шумадије. Несумњиво да она саопштава покољењима циљеве за које су се борци те бригаде борили, ко су им били непријатељи, којим су се средствима и са каквим пожртвовањем борили и колике су жртве у борби поднели.

Сматрао сам да ће монографија имати већу вредност, а борцима бригаде бити одато право признање за њихова славна дела ако се у њу упишу, по могућности, сви борци који су се у њој борили. То су, углавном млади људи, земљорадници, ђаци, студенти и радници из села и градова Шумадије, од којих је око половина из Београда, а мањи број из осталих крајева Југославије. У бригаду ое ступало добровољно после пробијања кроз непријатељске мреже и обруче које је око ње исплео. Бригада је изашла на сремски фронт 30. новембра 1944. године са 1.830 бораца, а око 10. децембра 1944. први пут је попуњена са једном групом мобилисаних бораца из околине Крушевца, Александровца и Трстеника.

Кроз бригаду је прошло око 2.000 бораца. Подаци су прикупљени за око 1.450 бораца и унети у први, погинулих (око 450), други, преживелих (око 850) и трећи са непотпуним подацима (око 150) бораца. Приложен је и описак политичких радника округа Крагујевац и Младеновац (око 20 погинулих и 55 преживелих) из периода дејства бригаде на том подручју. Податке о борцима и политичким радницима прикупљао сам из истих извора, секције бригаде и општинеких одбора СУБНОР-а. На овим списковима до сада нико није радио па их је било утолико теже еачиити. У томе су ми највећу помоћ пружили Драгомир Грујић Груја из Аранђеловца, Миппа т! ЈуГмпванпма из Лазаревца и Зага Радојковић из Младеновца. Свима који су ми помогли да о погинулима сачувамо спомен у знак захвалности, а преживелима најбоље признање, најтоплије се захваљујем.

Још у току писања монографије секција бригаде, јединица ЈНА која наставља традиције бригаде, општински одбори СУБНОР-а са оперативног подручја бригаде покренули су и извели више акција на плану потпунијег неговања традиција: видније су обележени дани бригаде и борбе које је водила, било је више евоцирања успомена бораца на местима борбе и у школама, формиран је Пододбор секције у Младендвцу а планирано формирање у Смедереву и Лазаревцу, формирана је секција у Аранђеловцу а планирана и у Смедеревској Паланци, покренуто је решење и других проблема од ве-

ћег друштвеног значаја, чиме је изражен велики друштвени значај оваквог рада.

У писању монографије највећу помоћ пружили су ми Ради-воје Јовановић Брадоња, рецензент и аутор предговора, и Драгослав Дража Марковић рецензент, секција Друге шумадијске (21. српске) ударне бригаде, општински одбори СУБНОР-а са оперативног подручја бригаде и борци бригаде, који су самном сарађивали и подстицали ме да истрајем и завршим ово дело. Свима се најтоплије захваљујем. Бићу захвалан и онима који ми се накнадно јаве и помогну да се неки догађај везан за монографију потпуније и тачније накнадно објави.

Исидор Ђуковић